

Мошковський М. В.,
аспірант кафедри філософії
та політології,
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА ЯК ЦИВІЛІЗАЦІЙНА ПАРАДИГМА XXI СТОЛІТТЯ

Однією з ключових тенденцій сучасної цивілізації є розвиток глобального інформаційного суспільства. Становлення інформаційно-комунікативної парадигми суттєво змінює всі сфери людського буття – від економіки та політики до культури та повсякденного життя. Інформація і знання перетворюються на головний стратегічний ресурс розвитку, а здатність суспільства їх продукувати, обробляти і передавати визначає його місце у глобальній системі координат [2; 3; 6; 8; 9; 12]. У цьому контексті осмислення інформаційно-комунікативного розвитку як цивілізаційної парадигми XXI століття набуває особливого теоретичного і практичного значення.

Поняття «цивілізаційна парадигма» акумулює в собі уявлення про провідний тип суспільних відносин, домінуючі цінності та технологічний уклад певної епохи. Якщо XIX – XX століття визначалися індустріальною парадигмою, то XXI століття все більш впевнено стверджує себе як епоху інформаційно-комунікативного укладу. Це зумовлено тим, що, за визначенням дослідників, інформаційне або постіндустріальне суспільство – така фаза у розвитку цивілізації, коли головними продуктами виробництва стають не речі й енергія, а інформація і знання [2; 8; 11].

Теоретичні витoki концепції інформаційного суспільства сягають постіндустріальної теорії Д. Белла, Е. Тоффлера, А. Турена та інших мислителів другої половини XX століття. Концепція інформаційного суспільства розвивалась як різновид доктрини постіндустріального суспільства; розглядаючи суспільний розвиток як зміну виробничих стадій, її прихильники пов'язували становлення нового типу соціуму із заміною аграрних та індустріальних способів виробництва на економіку інформації та знань. Д. Белл виокремлював такі ознаки постіндустріального суспільства: розвиток економіки послуг, визначальна роль наукових знань у реалізації технологічних нововведень, розвиток «інтелектуальних» і наукоємних технологій [13].

Засновником найбільш впливової теорії нового суспільства є іспанський соціолог Мануель Кастельс. На відміну від поняття «інформаційне суспільство», він вводить термін «інформаціональне суспільство» і концепцію «інформаціоналізму». Нове суспільство, за Кастельсом, характеризується мережевою логікою базової структури, де провідну роль відіграє простір потоків – мережа комунікацій, що пов'язує між собою вузлові центри глобального розвитку [5]. Одночасно зі змінами в матеріальній технології відбуваються революційні зміни у соціальній структурі: відносно жорсткі та вертикально орієнтовані інституції замінюються гнучкими горизонтальними мережами, через які здійснюється влада та обмін ресурсами [10].

Становлення інформаційно-комунікативної парадигми XXI століття характеризується кількома ключовими рисами. По-перше, глобалізація інформаційного простору, створення всесвітньої мережі, що забезпечує ефективну комунікативну взаємодію людей, їхній доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення потреб в інформаційних продуктах та послугах; по-друге, зростання питомої ваги інформаційно-комунікативних технологій у суспільному виробництві та управлінні: значна кількість людей, залучених до сфери ІКТ, висока частка виробництва інформаційних про-

дуктів і послуг у ВВП розвинених країн; по-третє, формування нових форм соціальності й ідентичності, поява мережеских субкультур, нових суспільних конфігурацій і форм громадської активності, породжених цифровим середовищем [1; 3; 8; 9; 12; 14].

Дослідники підкреслюють, що інформаційно-комунікативний розвиток соціуму як цивілізаційна парадигма XXI століття передбачає розвиток цивілізації, і передусім економічної і культурної, що сприяє удосконаленню соціуму завдяки розвитку інформації. На тлі «інформаційного вибуху» та наступної «інформаційної революції» виникла інформаційна індустріалізація, що за кількістю зайнятих, попитом і пропозицією інформаційних послуг перевищила традиційні галузі виробництва. Сучасний інформаційний світ, де домінує інформаціоналізм, цілковито залежить від мереж і формується інфотехнологіями, що визначають новий вектор цивілізаційного поступу [2; 6; 7].

Онтологія інформаційної парадигми передбачає переосмислення самої природи соціальної реальності. На роль нової парадигми претендує інформаційна парадигма, яка в аналізі суспільних процесів і явищ ставить на перше місце інформаційний чинник. Здатність суспільства та його інститутів збирати, обробляти, аналізувати та накопичувати інформацію, забезпечувати свободу інформаційного обміну є важливою передумовою соціального і технологічного прогресу, чинником національної безпеки та однією з основ успішної внутрішньої та зовнішньої політики [12].

Важливим виміром інформаційно-комунікативного розвитку є цифрова трансформація – процес використання цифрових технологій для створення нових або модифікації чинних соціальних і бізнесових процесів, культури та клієнтського досвіду. Дослідники констатують, що цифрова трансформація має комплексний характер і впливає не лише на макроекономічні процеси, а й на соціально-економічну сферу, змінюючи підходи до зайнятості, управління та інтеграції держав у світовий економічний простір [1; 4; 7].

Вивчення інформаційно-комунікативної парадигми сучасного соціуму дозволяє масштабно і ємно визначити смисл і основний вектор трансформацій, у центрі яких – поняття «інформація» і «комунікації», що містять систему форм інфосуспільства, представленого як цілісність, яка відображає трансформації суспільного буття [2; 11]. Поряд із очевидними здобутками інформаційна доба породжує й нові ризики: аномальну владу нових способів комунікацій над суспільством, загрози інформаційній безпеці, посилення цифрової нерівності між розвиненими і бідними країнами.

Перед Україною, попри виклики воєнного часу, стоїть завдання органічно інтегруватися у глобальний інформаційний простір, зберігши політичну незалежність, національну самобутність і культурні традиції, розбудувавши при цьому розвинене громадянське суспільство і правову державу. Це можливо лише за умови системної державної інформаційної політики, подолання цифрової нерівності та розвитку людського капіталу в умовах інформаційної доби. Зазначимо, що, незважаючи на воєнний стан, цифрова трансформація та розвиток цифрової економіки в країні тривають й оновлюються [1; 3; 7].

Отже, на початку XXI століття людство вступило в новий етап цивілізаційного розвитку, який визначається домінуванням інформації, знань і комунікацій. Формування інформаційного суспільства стало закономірним результатом науково-технічного прогресу, цифровізації та глобалізації. У цих умовах інформаційно-комунікативний розвиток є не лише технологічним явищем, а й фундаментальною цивілізаційною парадигмою, що визначає соціальні, економічні та культурні трансформації сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Башлай С. В., Яремко І. І. Цифровізація економіки України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка та суспільство*. 2023. №48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-48>
2. Воронкова В. Г. Становлення інформаційного суспільства як цивілізаційної парадигми розвитку сучасної України за доби глобалізації: теоретико-методологічні та праксеологічні виміри / Запоріж. держ. інж. акад. Запоріжжя : ЗДІА, 2017. 270 с.
3. Данильян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально- філософський аналіз): монографія. Харків: Право, 2008. 184 с.
4. Дубов Д. В., Ожеван О. А., Гнатюк С. Л. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. Київ: НІСД, 2010. 64 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-02/dubov_infsus-31058.pdf (дата звернення: 23.04.2026).
5. Кастельс М. Інтернет-галактика. Міркування щодо Інтернету, бізнесу і суспільства / Пер. Е. Г. Ганиш, А. Б. Волкова. Київ: Ваклер, 2007. 304 с.
6. Людина в цифровому суспільстві: сучасні тренди : монографія / [Т. С. Гиріна, М. А. Козловець, С. В. Куцепал та ін.]; Аналіт. центр сучас. гуманітаристики. Харків : Право, 2025. 234 с.
7. Морозов А. Ю., Шуст Н. Б. Становлення інформаційного суспільства в Україні: виклики та перспективи. *Освітній дискурс*. 2022. №41 (7-9). С. 26–37. DOI: 10.33930/ed.2019.5007.41(7-9) – 3

8. Новицький А. М. Феномен «інформаційного суспільства як об'єкт наукового дослідження». *Інформація і право*. 2011. № 1. С. 25–29.
9. Піжук О., Муравйов В. Цифрове суспільство як нова парадигма розвитку цивілізації XXI століття. *Věda a perspektivy*. 2022. № 2(9). С. 75–86. DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-2\(9\)–75–86](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2022-2(9)–75–86).
10. Пічугіна Ю. О. Нова культура в концепції мережевого суспільства Мануеля Кастельса. *Молодий вчений*. 2019. № 1 (65). С. 17–19. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304–5809/2019-1-65-4>
11. Требін М. П. Цифрове суспільство: загальна характеристика. *Український соціум: соціально-гуманітарний аналіз сучасності та прогноз майбутнього* : матеріали XXVI Всеукр. наук.-практ. конф., 29 серп. 2024 р. / [редкол.: Панфілов О. Ю. (голова), Погрібна В. Л., Прудников В. А. та ін.] ; ГО «Аналітичний центр сучасної гуманітаристики; Харківська асоціація політологів. Харків: Право, 2024. С. 24–35.
12. Ханін І. Г. Онтологія інформаційної парадигми в сучасних концепціях розвитку світової економіки. *Ефективна економіка*. 2012. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1766> (дата звернення: 23.04.2026).
13. Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*. New York: Basic Books, 1973. xiii, 507 p.
14. Masian A. Information Society and Global Modern Problems. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2022. № 1 (23). С. 44–52. DOI: <https://doi.org/10.33270/01222302.44>